

Руслана Труба

ОМЕЛЯН ТЕРЛЕЦЬКИЙ У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано роль О. Терлецького в культурно-освітньому просторі Тернопільщини.

Ключові слова: О. Терлецький, Реальна школа, “Просвіта”, “Руська бесіда”, “Тернопільський Боян”, “Руська бурса”, Тернопільщина.

Омелян Терлецький – педагог, історик, активний діяч товариств “Учительська Громада”, “Рідна школа”, “Просвіта” – посідає помітне місце в національно-культурному житті Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. Початковий, майже п’ятнадцятирічний, період його як педагогічної, так і громадської діяльності був тісно пов’язаний з культурно-освітнім простором подільського краю, адже він – активний діяч товариств “Просвіта”, “Руська бесіда”, “Тернопільський Боян”, “Руська бурса” та “Повітове товариство кредитове”.

Нещодавно вийшло у світ дослідження [1], у якому комплексно проаналізовано життєвий шлях, наукову та публіцистичну спадщину, розглянуто багатогранну педагогічну і громадську діяльність О. Терлецького, але тема про його місце і роль у культурно-освітньому просторі Тернопільщини ще недостатньо вивчена. Тому на підставі аналізу матеріалів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (Ф. 115 (О. Терлецький)), звітів Реальної школи м. Тернопіль за 1901–1913 рр., а також матеріалів, опублікованих у часописах “Подільський голос” (1904–1907) та “Подільське слово” (1909–1912), ставимо за мету комплексно дослідити педагогічну діяльність О. Терлецького у навчальних закладах Тернопільщини, зокрема у вищій Реальній школі, та його громадську роботу в українських товариствах Тернополя: “Просвіта”, “Руська бесіда”, “Тернопільський Боян”, “Руська бурса” та “Повітове товариство кредитове”.

Після закінчення університетських студій у Львові та складання кваліфікаційного державного іспиту в 1898 р. О. Терлецький одержав право викладати історію і географію у гімназіях та реальних школах [2, арк. 16]. Отже, отримавши відповідне посвідчення на право викладання, у вересні 1898 року він розпочинає педагогічну діяльність, що відповідала його прагненням професійної самореалізації. Саме Тернопіль став містом, у якому відбувся успішний старт його активної не лише педагогічної, а й культурно-громадської діяльності. У жовтні 1898 року при польській гімназії було дозволено відкрити перший клас з українською мовою навчання, що започаткувало діяльність української гімназії в Тернополі [3, с. 326]. Наявність трьох вакантних місць у місцевій новоствореній гімназії Франца Йосифа І остаточно визначило шлях педагогічної праці О. Терлецького [4, с. 9]. 22 серпня 1898 р. на засіданні Цісарсько-королівської краєвої Ради шкільної було ухвалено рішення про те, щоб “іменувати суплентом в середніх школах Ем. Терлецького в гімн. в Тернополі” [5, с. 269]. Тож першим його місцем праці стала посада вчителя в І гімназії Тернополя з польською мовою навчання, у якій були також паралельні українські класи. Тут О. Терлецький у 1898–1899 навчальному році був заступником учителя, викладав географію, історію та німецьку мову. У нововідкритому першому українському класі він мав 6 годин німецької мови й 3 – історії та географії на тиждень [6, с. 50, 82].

Згідно з розпорядженням Міністерства віросповідань та освіти від 14 червня 1900 р., заступник учителя О. Терлецький був призначений учителем у вищій Реальній школі м. Тернополя [7, с. 33]. Тут упродовж 1900–1901 навчального року викладав українську мову, географію та історію, а також був керівником третього класу [7, с. 35]. Упродовж наступного 1901–1902 навчального року вчитель

О. Терлецький, маючи 21 год на тиждень, викладав українську мову, географію та всесвітню історію. Під його керівництвом 28 травня було проведено вечір пам’яті Тараса Шевченка [8, с. 49, 64].

15 жовтня 1902 р. Краєва шкільна рада надала О. Терлецькому звання професора вищої Реальної школи в Тернополі [9, с. 48], і в 1902–1903 роках він продовжував викладати у школі історію та географію [9, с. 17], а в 1903–1904 навчальному році, окрім викладання, опікувався четвертим класом [10, с. 15]. У наступному 1904–1905 навчальному році О. Терлецький навчав лише української мови з третього по шостий класи включно та історію у п’ятих та шостому класі [11, с. 38].

У звіті цісарсько-королівської ради шкільної зазначається, що О. Терлецький у 1904–1905 навчальному році отримав піврічну відпустку та стипендію в розмірі 2000 корон для наукового відрадження до Італії та Греції [12]. А у звіті Реальної школи Тернополя за 1905–1906 навчальний рік подається інформація про те, що, згідно з розпорядженням

Міністерства віросповідань і освіти від 17 червня 1905 р., О. Терлецький отримав стипендію у розмірі 2000 корон для піврічного наукового відрядження у другій половині 1905–1906 навчального року до Італії та Греції. У першій половині 1905–1906 навчального року Омелянові Терлецькому надавалася відпустка для проходження перед поїздкою відповідного інструктажу у Відні [13, s. 14]. Продуктивне перебування О. Терлецького у Відні засвідчує його популярно-мистецька розвідка “Два музеї” [14], у якій автор розкриває перед читачем відмінність між музеєм тогочасного сучасного мистецтва природничого напрямку (Wien Museum Karlsplatz) та виставковою залою віденського Сецесіону (Secession Vienna.) “Оба сі музеї – се духовна праця двох таборів, – пише О. Терлецький, – що зовсім самостійно розвиваються побіч себе, а коли перший натуралістичний є наслідком еволюції в штуці малярській, то другий революційний, що зриває з минувиною, а творить нове” [14, с. 2]. Результатом наукового відрядження стало написання, а згодом і публікація О. Терлецьким низки мистецтвознавчих статей та подорожніх вражень. У відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника містяться писемні матеріали про цю подорож [15], а також два т. зв. “Нариси з Італії” загальним обсягом дев’яносто сторінок [16].

Через кілька років О. Терлецький на прохання товариства “Жіноча громада” у Тернополі поділився з слухачами своїми враженнями від мандрівки Європою у залі “Руської бесіди”. “Займаючо виголошеного викладу вислухало значне число учасників з вдовolenням, – зазначається в газеті «Подільське слово», – а що для спізненої пори не міг вповні прелегент розказати ще про італійські міста, просив його віділ товариства виголосити ще на слідууючу неділю 17 квітня 1910 р. (Р. Т.) другу часть. Виклад [...] ілюстрований буде світленими образами скіоптікону (апарат для проєкції зображень. – Р. Т.)” [17, с. 2].

Після захопливого і корисного наукового відрядження О. Терлецький повернувся до Тернополя, де впродовж 1906–1907 навчального року далі викладав у Реальній школі географію та історію, був класним керівником 6-а класу, а також став завідувачем географічно-історичного кабінету [18, s. 17, 44].

Працюючи в 1907–1908 навчальному році, О. Терлецький мав 20 годин тижневого навантаження, вів заняття з української мови та історії, а також завідував кабінетом географії [19, s. 18, 43], а в 1908–1909 навчальному році, маючи 18 годин, завідував кабінетом географії і навчав крім української мови та історії ще й географію у третьому та четвертому класах [20, s. 26, 51]. Згідно з розпорядженням Міністерства віросповідань і освіти від серпня 1908 року, О. Терлецькому було призначено VIII службовий ранг, а також грошову надбавку до заробітної плати (т. зв. II додаток п’ятилітній) [20, s. 56, 57; 21, s. 59]. У 1909–1910 навчальному році професор викладав лише історію та географію й надалі завідував географічно-історичним кабінетом [22, s. 22, 52]. Упродовж наступного 1910–1911 навчального року викладав ті самі дисципліни й надалі завідував кабінетом географії [23, s. 40, 68]. У 1911–1912 навчальному році він завідував кабінетом географії, викладав географію, історію із загальним тижневим навантаженням 17 годин [24, s. 34].

Під керівництвом О. Терлецького та вчителя української мови І. Сітницького 11 березня 1911 р. в Реальній школі відбувся Шевченківський вечір [23, s. 70]. Під проводом О. Терлецького у школі було проведено також заходи, присвячені не лише Т. Шевченку, а й М. Шашкевичу [24, s. 63]. У тексті вітальної промови, яку було виголошено 19 квітня 1912 року на Шевченківському вечорі, звертаючись до учнів, О. Терлецький наголосив: “І ми тому тут нині зійшлися, щоби поклонитися сьому генієві [...] Бо ж він всіх вас без різниці вчить робити добро, а цуратись злого, він Тебе вчить любити свій народ чи буде се народ український, чи польський [...] Він Тебе учить любити цілу людність. [...] А що ж я до Тебе, українська молодеже, звертаюсь в першій мірі, Ти в першій мірі повинна перейнятися ідеями Тарасовими. Се ж Твій найбільший геній” [арк. 2]. На цьому вечорі “була присутня ціла молодіж польська і жидівська як також і цілий збір учительський з директором на чолі” [26, с. 4].

У 1912 р. О. Терлецький очолив приватну гімназію товариства “Рідна школа” в Чорткові. Згідно з розпорядженням Крайової шкільної ради від 2 липня 1912, професору О. Терлецькому надавалася відпустка на 1912–1913 навчальний рік для того, щоб обійняти посаду керівника приватної української гімназії у Чорткові (його посада у вищій реальній школі зберігалася) [27, s. 15–16].

Паралельно з педагогічною працею О. Терлецький активно поринає в активне культурно-громадське життя міста, стає діяльним учасником найбільш репрезентативних таких українських товариств: “Просвіта”, “Руська бесіда”, “Тернопільський Боян”, “Руська бурса”, “Повітове товариство кредиторів”.

Товариство “Руська бесіда” стало осередком національно-культурного життя української інтелігенції Тернополя. Його пріоритетним завданням було залучити суспільність до громадського життя тощо. Інформація, віднайдена у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, засвідчує, що О. Терлецький був не лише багаторічним членом цієї організації з 1898 р. [28, арк. 1], а й головою товариства у 1910–1912 [29, с. 4], а з 1912 – почесним членом. До речі, відомо, що учасники товариства на своїх щоденних зібраннях (20–30 осіб), окрім читання часописів, слухали лекції на українознавчу, історичну тематику. Саме діяльність у “Бесіді” дала поштовх до заснування хорового товариства “Тернопільський Боян”, співзасновником якого у січні 1901 р. став

О. Терлецький. У статті “Омелян Терлецький і Тернопільщина” [30] ми вже розглядали окремі аспекти діяльності О. Терлецького в товариствах “Руська бесіда” та “Тернопільський Боян”, тому в цій статті наведемо інформацію, що не була висвітлена у попередньому матеріалі.

26 березня 1904 року О. Терлецького, І. Левицького, Ю. Лопатинську, М. Солтисову було обрано до складу “Тернопільського Бояна” під керівництвом голови – Ізидора Мидловського. Про роль цього товариства у культурному житті краю пише тогочасна місцева преса: “Належить зазначити, що товариство «Тернопільський Боян» знаменито причиняє ся до розбудження товариського, а почасти також і культурного життя серед тернопільських Русинів та що свій гарний розвиток завдячує оно безперечно невтомній праці своїх диригентів проф. Омеляна Терлецького і п. Івана Левицького” [31, с. 3].

Зі своїм хором Омелян Терлецький залучався до проведення розмаїтих культурно-мистецьких програм. Так, беручи участь в інавгураційному концерті товариства “Сокіл”, “Тернопільський Боян” отримав надзвичайно теплі відгуки у пресі: “...можуть Тернопільці бути без всякої самохвальби горді за свого «Бояна» який може сміло рівнатися з найлучшими хорами в нашім краю. Заслуга в тім безперечно п. проф. Терлецького, який потрафив зібрати і виучити такий гарний хор” [32, с. 3].

З нагоди вшанування 30-річчя композиторської діяльності Миколи Лисенка відзначився мішаний хор тернопільського “Бояна” “під взірцевою діригентурою проф. О. Терлецького” [33, с. 2]. Високу оцінку отримав “Боян” після організованого товариством “Сокіл” концерту 8 грудня 1904 р. “другий раз в життю трапилось почути хор справді вишколений, що в него вложено працю [...] і сим разом «Боян» свою славу удержав” – повідомляє “Подільський голос” [34, с. 2].

На загальних зборах товариства “Тернопільський Боян” у листопаді 1909 року при виборі нового Виділу, головою знову став І. Мидловський, заступником обрано М. Солтисову, а диригентом – О. Терлецького [35, с. 3]. Новий склад Виділу було обрано на 1912 рік: голова – О. Терлецький, заступник – Т. Морозова, диригент – І. Левицький [36, с. 4].

Особливою сторінкою у житті тернопільської громади було вшанування 50-річчя від дня смерті Кобзаря. Всі українські товариства брали участь в організації триденного свята. О. Терлецький був головою організаційного комітету з відзначення ювілейних Шевченкових роковин [37, с. 1]. “Великі афіші оповіщали задалегідь на улицах міста усім приїжджим, що наступає велике свято” – писалося в газеті. “День в день задержувалися прохожі чужинці і похнюпивши носи, йшли далі, зажурившись думкою, що сила наша росте. Були і такі креатури, що їм та думка спати не давала і, нічю підкравшись, здирали невинні афіши з мурів, забуваючи з пересердя, що афіши се тільки зовнішній знак невидимої внутрішньої нашої могутости, яка по здертю афіши лишає ся ненарушеною, а може ще трівкішою” – наголошувалося у пресі. Місто величаво прибиралося до святкування: “появилися на приватних руських домах, школах, склепах синьжовті хоругви, а на вікнах красувалися наліпки з погрудєм поета”. 17 березня пополудні в залі “Міщанського братства” урочисто академію відкрив відомий літературознавець, філософ Яким Ярема, промовою про “національно-історичне і гуманне значіне Поета в визвольнім руху нашого народа”. Завершив триденне святкування ювілейний концерт, що відбувся 19 березня, на якому “приємну несподіванку заготовила публіці композиція п. проф. Терлецького до слів Федьковича «Воскресни, Бояне»”. “За приготавляючі старання і труди, які вимагали багато часу і енергії, належиться прилюдне признанне голові комітету п. Терлецькому” – писала тогочасна тернопільська преса [37, с. 1-2].

Гідно підготувалася Тернопільщина й до святкування 100-річчя від дня народження галицького будителя Маркіяна Шашкевича. Добре продумана концертна програма за участю “Бояна” і “військової оркестри” не залишила гостей свята байдужими. Похвали слухачів удостоївся “проф. Терлецький, який все і всюди, так і тепер не щадив труду і поради, де лиш було треба” [38, с. 4].

Окрему сторінку в життєписі О. Терлецького становить його співпраця з Тернопільською філією товариства “Просвіта”, основним завданням якого було формування національної свідомості й утвердження духовного відродження, поширення освіти і ліквідація неписьменності в краї. О. Терлецький був членом Тернопільської філії “Просвіти”. Так, на загальних зборах 31 жовтня 1902 р. при виборі нового Головного виділу товариства головою обрано Р. Сосновського, заступниками – Д. Лопатинського й О. Терлецького [39, с. 2]. У березні 1904 р. при виборах нового керівництва товариства його головою традиційно став Р. Сосновський, а О. Терлецький та М. Брикович – заступниками [31, с. 2]. Важливою ділянкою роботи товариства було формування національної свідомості. При цьому особлива роль відводилася вихованню конкретної особи, тому що “Просвіта” у “своїй масовій діяльності має на увазі одиницю, бо з цих одиниць складається громадянство і народи... воно має взяти порозділювані частини народу в одно духовне ціле, себто дбати про вироблення сильного почуття національної одности і має стати охоронним засобом у щоденній боротьбі за існування національного організму” [40, с. 112].

Тож виховання кожної окремої особи розпочиналося зі слухання лекцій на розмаїті теми, що їх провадило товариство, організовуючи т. зв. “популярні виклади”. “Популярні виклади філії «Просвіти» відбуваються при надзвичайно численній участі Рускої Публіки, яка [...] слухає прелегентів зі взірцевим супокоєм”. Так, 6 березня 1904 р. О. Терлецький у залі “Міщанського Братства” читав лекцію “Про народні рухи на Україні-Руси

у XVIII столітті” [41, с. 3]. Доповідач так аргументував вибір теми своєї лекції: “без розуміння подій історичних XVIII ст. не можливо зрозуміти історію нашу з XIX ст. [...] Я вибрав одну сторону життя нашого народу то народні рухи. В сьому теж була одна причина... Всякий рух в природі означає життя і тим-то при таких рухах народніх найвиразніше показується життя нашого народу” [42, арк. 4]. Також О. Терлецький читав лекцію “про ідею самостійності України в XVII–XVIII століття” [43, с. 4].

Велику увагу приділяло товариство роботі у читальнях, які були тими просвітними осередками, довкола яких можна було проводити культурно-освітню роботу серед народу. Саме впродовж 1903 р. “найбільше потрудилися і відповідні популярно-наукові відчити виголосили проф. Дмитерко, о. Гарматій, проф. Терлецький, Сидоряк...” [44, с. 2]. Розмаїтою була тематика лекцій, яка охоплювала різні галузі знань – від історії до медицини та права. “Виклади “Просвіти” відповідали своїй задачі, бо брали в них участь середні верстви міста Тернополя, головно міщани, ремісники, слуги, ученики і т. д., а тим своїм дійсно людським характером ріжнилися від популярних викладів”. Цікаво, що на перших 10 з 14 лекцій, що читалися впродовж листопада 1902 – січня 1903 року в залі “Gwiazda”, були присутні близько 400 слухачів, а на відчити, що відбувалися у залі “Міщанського братства” приходило до 1000 осіб [45, с. 2].

О. Терлецький брав участь у люстрації читальні с/л Воробіївка, Чистилів [46, с. 3], Дубівці [47, с. 3]. Як представник тернопільської філії “Просвіти” 1 травня 1904 р. він був присутній на відкритті читальні у с. Дубівці [48, с. 3], с. Ігровиця [49, с. 2], а також читальні у селі Ступки [50, с. 1].

Активізація діяльності читальняної секції товариства “Просвіта” у Тернополі розпочалося після того, як 5 травня 1909 року на одному зі зборів “енергійних одиниць” було вирішено “розбудити жите по читальнях в повіті”. Уже 11 травня було ухвалено відповідне рішення, що його затвердив головний Виділ, на підставі чого вибрано склад читальняної секції, яку очолив О. Терлецький, його першим заступником став о. М. Конрад, другим – Навроцький, обов’язки секретаря виконував В. Сенік. До новоутвореної секції вписалося 25 осіб, “котрі заявили охоту виїжджати на села з відповідними відчитами і рефератами”. Ключові завдання секції полягали у тому, щоб “перлюструвати всі читальні, пізнати їх недостатчі і потреби і відтак взятися до планової роботи”. Впродовж неповного року понад 100 делегатів робили виїзди по читальнях повіту. “...першу пальму в ревності у виїздах до читальні здобув Л. Миколаєвич – відбув 15 правдиво апостольсько-патріотичних поїздок. ... Від 8–4: Л. Брикович, І. Боднар, о. Др. Конрад, О. Терлецький”. Щовівторка члени секції збиралися на спільні наради, на яких складали докладні звіти щодо стану кожної читальні після їх перевірок. Для підвищення освітнього рівня членів секції було зорганізовано відчити про “ведене кас і про справи шкільні” [51, с. 1]. Впродовж 1910 року О. Терлецький надалі очолював читальняну секцію “Просвіти”, до складу якої входило 29 членів, які зробили 66 поїздок по читальнях повіту. Засновано також нові читальні у селі Гаї Шляхтинецькі та Хоми (полізу с. Ігровиця) [52, с. 2].

Однією зі сторінок діяльності товариства “Просвіта” у Тернополі стала організація курсів для директив сільських хорів. “Курс такий повинен був дати основу для повстання хорів по наших селах і місточках [...], – пише газета «Подільське слово», – такі хори при читальнях могли б бути одною з атракцій самої читальні і причинились би певно до розбудження товариського життя по селах, а се повинно статись починаю до згуртування одиниць в громаді для праці народної”. Вели цей 45-годинний курс Омелян Терлецький та Кипріян Білинський. Після закінчення навчання іспит склали лише 19 осіб (з 21) [53, с. 2]. Про основну роль й завдання організації селянських хорів на прикладі власного досвіду О. Терлецький згодом напише у таборівій зальцведельській газеті “Шлях” [54].

О. Терлецький також співпрацював із “Руською бурсою”, основні функції якої лежали далеко за межами прихистку української молоді у великому місті, а полягали в тому, як зазначається в часописі “Подільське слово”, що “в життю нашої шкільної молодіжці відіграють бурси дуже важну ролю. Бо бурси не лише дають ученикам дешевше удержане; вони хоронять також молодіж перед лихими впливами, які не одну вже молоду недосвічену душу звихнули. Бурси є для нас духовним осередком, де виховується молоді серця, де доповнюється їх освітніе”. Джерелом духовної поживи для “питомців бурси” були власне лекції гімназійних професорів, зокрема О. Терлецького, який ділився із вихованцями “Враженнями з подорожі по Італії” [55, с. 1]. Зв’язок О. Терлецького з “Руською бурсою” полягав також у тому, що в період 16 лютого – 8 грудня 1904 року він був секретарем товариства [56, с. 3], [57]. Упродовж 1908–1909 рр. числиться звичайним членом товариства [58], а у жовтні 1911 р. О. Терлецького було обрано до Головного відділу [59, с. 1].

На сторінках тернопільської періодики віднаходимо інформацію й про те, що впродовж кількох років О. Терлецький не лише входив до складу Надзірної ради створеного на кооперативних засадах банку “Повітового товариства кредитового”, який “для руского населення повіту є виключним джерелом дешевого і догідного кредиту”, а й був її очільником [60, с. 3; 61, с. 2; 62, с. 4].

Таким чином, проаналізувавши багатогранну діяльність Омеляна Терлецького на Тернопільщині, а це майже п’ятнадцять років не лише педагогічної, а й активної громадської діяльності, маємо підстави стверджувати, що О. Терлецький був тісно пов’язаний із соціокультурним середовищем подільського краю, відігравав у ньому першорядні ролі, що проявлялося у високопрофесійній як педагогічній діяльності, так і в різноплановій гро-

мадсько-культурній роботі. У тернопільський період О. Терлецький, з одного боку, сформувався як високопрофесійний педагог-професор, а з другого – як активний громадський діяч. Водночас докладне вивчення цього періоду дало можливість повноцінно реконструювати як даний відтинок його біографії, так і тогочасну історію краю.

Література

1. Труба Р. Омелян Терлецький (1873–1958) [наук. видання] / Руслана Труба; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. — Л.: [б. в.], 2013. — 84 с. — [Серія: Історики України, №12].
2. Архів Львівського національного університету імені І. Франка, ф. 119, оп. 1-Ос, спр. 1448, 36 арк.
3. Отворене рускої гімназії в Тернополи (письмо з Тернопільщини) // Учитель. Орган руского товариства педагогічного під ред. Володимира Шухевича. — Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1898. — Річник десятиий. — С. 326–328.
4. Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1898/9. — Lwow : Nakładem c.k. Rady szkolnej krajowej, 1899. — 17 s.+ XVII.
5. Постанови властей шкільних // Учитель. Орган руского товариства педагогічного під ред. Володимира Шухевича. — Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1898. — Річник десятиий. — С. 268–269.
6. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższego Gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1899. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1899. — 85 s.
7. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1900/1901. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1901. — 82 s.
8. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1901/02. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1902. — 84 s.
9. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1902/03. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1903. — 63 s.
10. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1903/04. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1904. — 64 s.
11. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1904/05. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1905. — 71 s.
12. Sprawozdanie C. K. Rady Szkolnej : szkoły srednie 1904/5. — S. 20.
13. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1905/6. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1906. — 63 s.
14. Терлецький О. Два музеї / Омелян Терлецький // Подільський голос. — Ч. 1. — С. 2–5; закінчення у Ч. 2. — С. 2.
15. Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, відділ рукописів (ЛННБУ ВР), ф. 115 (О.А. Терлецький): спр. 332/XXIX, 2 арк., спр. 292/XXV, 9 арк, спр. 293/XXV, 10 арк., спр. 294/XXV, 13 арк., спр. 296/XXV, 6 арк.
16. (ЛННБУ ВР), ф. 115, спр. 299/XXV, 90 арк.
17. З жіночої громади // Подільське слово. — 1910. — Ч. 14. — С. 2.
18. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1906/7. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1907. — 62 s.
19. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1907/8. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1908. — 60 s.
20. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1908/9. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1909. — 70 s.
21. Sprawozdanie c.k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1908/1909. — Lwow : Nakładem c.k. Rady szkolnej krajowej, 1910. — 166 s.
22. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1909/10. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1910. — 68 s.
23. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1910/11. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1911. — 84 s.
24. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1911/12. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1912. — 77 s.
25. ЛННБУ ВР, ф. 115, спр. 103/X, 2 арк.
26. Подільське слово. — 1912. — Ч. 9.
27. Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Wyższej Szkoły Realnej w Tarnopolu za rok szkolny 1912/13. — Tarnopol : Nakładem funduszu naukowego, 1913. — 53 s.
28. ЛННБУ ВР, ф. 115, спр. 60/VII, 8 арк.
29. Подільське слово. — 1912. — Ч. 1.
30. Труба Р. Омелян Терлецький і Тернопільщина / Руслана Труба // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)" / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. — Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. — Ч. 2. — С. 42–45.
31. Подільський голос. — 1904. — Ч. 7.
32. Сокильське свято в Тернополи // Подільський голос. — 1904. — Ч. 3. — С. 2-3.
33. Подільський голос. — 1904. — Ч. 13.
34. Подільський голос. — 1904. — Ч. 24.
35. Подільське слово. — 1909. — Ч. 45.
36. Подільське слово. — 1912. — Ч. 1.
37. Подільське слово. — 1911. — Ч. 6.
38. Маркіянове свято в Тернополи // Подільське слово. — 1911. — Ч. 18–19. — С. 4.
39. Філія "Просвіти" за рік 1903 (справоздане з загальних зборів) // Подільський голос. — 1904. — Ч. 8. — С. 2.
40. Алексієвець М. Діяльність "Просвіти" у національно-культурному відродженні Східної Галичини (1868–1914) / М. Алексієвець, І. Зуляк. — Тернопіль [б. в.], 1999. — 184 с.
41. Подільський голос. — 1904. — Ч. 6.
42. ЛННБУ ВР, ф. 115, спр. 8/І, 20 арк.
43. Подільський голос. — 1907. — Ч. 5.
44. Філія "Просвіти" за рік 1903 (справоздане з загальних зборів) // Подільський голос. — 1904. — Ч. 8. — С. 2.
45. "Просвіти" за рік 1903 (справоздане з загальних зборів) // Подільський голос. — 1904. — Ч. 9. — С. 2-3.
46. Подільський голос. — 1904. — Ч. 9.
47. Подільський голос. — 1904. — Ч. 10.
48. Подільський голос. — 1904. — Ч. 11.
49. Подільський голос. — 1904. — Ч. 14.
50. Тернопільська філія "Просвіти" в р. 1909 // Подільське слово. — 1910. — Ч. 16 і 17. — С. 1–4.
51. Огляд діяльності читальняної "Секції" філії тов. "Просвіта" в Тернополи // Подільське слово. — 1910. — Ч. 22. — С. 1-2.
52. Звіт Відділу філії "Просвіти" в Тернополи за час від 11 мая 1910 до 29 грудня 1911 р. // Подільське слово. — 1912. — Ч. 3. — С. 2.
53. Курс музикальний в Тернополи // Подільське слово. — 1909. — Ч. 9. — С. 2.
54. Д. В справі організації селянських хорів / Омелян Терлецький // Шлях. — Зальцведель, 1919. — Ч. 19. — С. 2-3.
55. "Руска Бурса" // Подільське слово. — 1911. — Ч. 16. — С. 1-2.
56. Подільський голос. — 1904. — Ч. 4.
57. Додаток : Звіт з діяльності Виділу "Рускої Бурси" в Тернополи за час від 16 лютого 1904. до 8 грудня 1904 // Подільський голос. — 1905. — Ч. 1.
58. Додаток: Звіт Виділу "Рускої бурси" в Тернополи за рік 1908–1909 // Подільське слово. — 1909. — Ч. 38.
59. "Руска Бурса" // Подільське слово. — 1911. — Ч. 16. — С. 1–2.
60. Подільське слово. — 1910. — Ч. 14.
61. Подільське слово. — 1910. — Ч. 18.
62. Подільське слово. — 1911. — Ч. 9.

In the article are analyzed the role of the century Terletsky in cultural and educational space of the Ternopil region.

Key words: *Omelyan Terletsky, "Prosvita", "Ruska besida", "Ternopil Boyan", Ternopil region (Ternopil'scbina).*